

Naishistorian biografisia ja eettisiä avauksia

Naisten kokemuksia ja toimijuutta käsittelevien historian väitöskirjojen ensimmäinen aalto ajoittuu Suomessa 1990-luvun puoliväliin. Näissä suomalaisen naishistorian klassikkotutkimuksiksi juurtuneissa teoksissa tarkasteltiin naisten työtä ja koulutusta, järjestötoiminnan roolia naiskansalaisuuden rakentumisessa sekä avioliiton ja perheen uudelleen jäsentymistä 1800-luvun jälkipuolen ja 1900-luvun alun Suomessa. Nämä sosiaalishistoriallisesti painottuneet ja, erityisesti Joan Scottin innoittamina, sukupuolta analyysin välineenä hyödyntäneet tutkimukset ovat perusteoksia modernin suomalaisen sukupuolijärjestelmän tutkimuksessa.¹

Innovatiivisten väitöstudiumusten virta ei ole ehtynyt ja tutkimuksen kirjo on laajentunut niin ajallisesti, temaattisesti kuin metodologisesti, mikä kertoo nais- ja sukupuolihistorian juurtumisesta suomalaiseen historiankirjoitukseen. Minulla oli kunnia toimia viime vuonna peräti neljän nais- ja sukupuolihistoriallisesti painottuneen väitöstyön tarkastuksessa vastaväittäjänä. Julia Dahlbergin *Konstnär, kvinna, medborgare: Helena Westermarck och den finska bildningskulturen i det moderna genombrottets tid 1880–1910* tarkastettiin Helsingin yliopistossa maaliskuussa, samoin kuin Merle Weßelin *An Unholy Union? Eugenic Feminism in the Nordic Countries, ca. 1890–1940s*. Toukokuussa Elina Virtanen väitteli Turun yliopistossa tutkimuksellaan *Schwester, lotta ja maanpetturi: Ruth Munckin (1886–1976) muistot ja tulkinnat elämänsä kulusta* ja syyskuussa Anu Heiskanen Helsingin yliopistossa

teoksellaan *Naisen kokemus, sota ja selviytyminen: Kolmanteen valtakuntaan 1944 lähteneet suomalaiset naiset*.

Dahlbergin ja Virtasen yksittäisiin henkilöihin keskittyvät väitöskirjat heijastelevat historian tutkimuksessa viime vuosikymmeninä tapahtunutta niin kutsuttua biografista käännettä.² Suomessa henkilöhistoriallinen tutkimus ei ole koskaan ollut niin marginaalissa kuin monessa muussa maassa ja myös väitöskirjoina on esitetty henkilöhistorioita, mutta nais- ja sukupuolihistorian alalla henkilöhistoriallisesti painottuneita väitöskirjoja on tullut kuitenkin harvakseltaan.³ Dahlbergin ja Virtasen tutkimuksia voi jo sen vuoksi tervehtiä ilolla, mutta niiden anti ei jää tähän. Kumpikin työ tuo merkittävän metodologisen panoksen käynnissä olevaan biografiseen tutkimukseen. Munckista ei ole aiempaa tutkimusta, joten Virtasen työ on tärkeä myös tässä mielessä. Westermarck ei kuulu unohtettujen naisten joukkoon, mutta Dahlbergin tutkimus on ensimmäinen, jossa häntä tarkastellaan kokonaisvaltaisesti hänen toimijuutensa eri puolet yhdistäen.

Heiskasen ja Weßelin tutkimukset liittyvät nekin ajankohtaisiin tutkimuskeskusteluihin – sotaan ja hyvinvointivaltion perusteisiin – mutta naistoimijuutta kollektiivisemmin tarkastellen. Suomessa sotakokemusta tarkasteleva sosiaali- ja kulttuurihistoria on ollut yksi keskeinen tutkimusala 2000-luvun alkupuolelta lähtien ja on viimeisen noin kymmenen vuoden aikana tuottanut myös ison joukon väitöskirjoja.⁴ Hyvinvointivaltio on niin ikään ollut monipuolisen tut-

1. Perusteellinen katsaus suomalaisen naishistorian kehitykseen 2000-luvulle tultaessa: Pirjo Markkola, Suomalaisen naishistorian vuosikymmenet. *Historiallinen Aikakauskirja* 1 (2003), 53–63. Ks. myös Anu Lahtinen, Työteliäs ja innovatiivinen. Teoksessa Topi Artukka et al. (toim.) *Kaupungin varjoissa, arkistojen valossa. Juhlakirja professori Kirsi Vainio-Korhoselle 14.2.2018*. Sigillum 2018, 17–27.

2. Biografisesta käännteestä esim. Erla Hulda Halldórsdóttir, Tiina Kinnunen & Maarit Leskelä-Kärki, Doing biography. Teoksessa Erla Hulda Halldórsdóttir et al. (toim.) *Biography, Gender and History. Nordic Perspectives*. k & h 2016, 12–17.

3. Poikkeuksia ovat esimerkiksi Marja Engman, *Det främmande ögat. Alma Söderhjelm i vetenskapen och offentligheten*. Svenska Litteratursällskapet 1996; Marjo-Riitta Antikainen, *Sääty, sukupuoli, uskonto. Mathilda Wrede ja yhteiskunnan muutos 1883–1913*. SKS 2003; Eeva Kotioja, *Uskallus puhua. Sukupiiri ja sosiaalinen pääoma Adelaide Ehrnroothin yhteiskunnallisen toiminnan mahdollistajina*. Helsingin yliopisto 2018.

4. Katsaus niin kutsutun uuden sotahistorian piirissä tehtyihin väitöskirjoihin: Tiina Kinnunen & Ville Kivimäki, Sota sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä. Toinen maailmansota ja uusi sotahistoria suomalaisissa väitöstudiumuksissa. *Historiallinen Aikakauskirja* 4 (2018), 373–383.

kimuksen kohde ja on omalta osaltaan auttanut ymmärtämään suomalaisen ja pohjoismaisen modernin yhteiskunnan rakentumista. Sukupuolinäkökulma on hyvinvointivaltiotutkimuksessa, samoin kuin niin kutsutussa uudessa sotahistoriassa, syventänyt, mutta myös haastanut vakiintuneita näkemyksiä ja tehnyt näkyväksi modernin yhteiskunnan sukupuolittuneita vallan mekanismeja.

Tulkinta Helena Westermarckista naisintellektuellina

Biografia on Dahlbergin tutkimuksessa keskeinen käsite useasta eri näkökulmasta: hän kirjoittaa Westermarckista henkilöhistoriallista tutkimusta, Westermarck kirjoitti itse useita (nais)elämäkertoja, joita hyödynnetään lähdeaineistona, ja lisäksi biografia on Dahlbergille metodinen lähestymistapa. Hän yhtyy isoon joukkoon nykyhistorioitsijoita, jotka ovat tarttuneet biografian tarjoamiin mahdollisuuksiin analysoida laajoja yhteiskunnallisia prosesseja yksilön tarjoamasta tarkastelukulmasta.

Helena Westermarck (1857–1938) oli monipuolinen intellektuelli ja kulttuurivaikuttaja, joka toimi kuvataiteilijana, kriitikkona, kauno- ja elämäkertakirjailijana, toimittajana ja oli lisäksi aktiivinen naisasianainen ja Naiskagaalin jäsen. Dahlberg lähestyy Westermarckia tämän omasta näkökulmasta ja tarkastelee sitä, kuinka Westermarck tulkitse toimintaansa taitelijana ja yhteiskunnallisena toimijana ja esitti itsensä osana 1880-luvun kulttuuriälymystä.

Vaikka Dahlberg ei kirjoita kovinkaan paljon biografiasta metodina yksilön ja rakenteiden välittäjänä, hän soveltaa metodia vakuuttavasti: Westermarckin taiteilijuutta ja poliittista toimintaa sekä hänen niille antamia merkityksiä tarkastellaan osana laajempaa prosessia, jossa suomalaisesta sivistyneistöstä irtautui pieni, kansainvälisten esimerkkien innoittamana radikaaliksi älymystöksi identifioitunut ryhmä. Tämä ryhmä omaksui muun muassa ajatuksen neroudesta synnynnäisenä ominaisuutena vastakohdana sivistykselle, joka oli hankittavissa. Älymystön tehtäväksi ymmärrettiin yhteiskuntakritiikin esittäminen, kun sivistyneistö oli perinteisesti ottanut velvollisuuseetoksen ohjaamana tehtäväkseen kansan sivistämisen.

Dahlbergin tutkimuksen voi määritellä biografisella metodilla tai lähestymistavalla toteutetuksi

kulttuuri- ja aatehistorialliseksi analyysiksi. Kyky näin monitasoiseen analyysiin perustuu laajaan lukeneisuuteen. Tutkimus on myös kirjallisesti korkeatasoinen, ja sitä on suorastaan nautinto lukea. Tutkimuskirjallisuudesta löytyi Herman Paulin kehittämä *personan* käsite, jota Dahlberg käyttää työkaluna analysoidessaan älymystön muotoutumista. Paul tiivistää käsitteeseen ne episteemiset odotukset, jotka eri tieteenalojen tutkijoihin liitetään. Dahlbergin innovatiivisuutta osoittaa, että hän soveltaa *personan* käsitettä taiteilijuuden ja älymystön analyysiin. Lisäksi hän yhdistää tähän kokonaisuuteen sukupuolen näkökulman. Vertailu veljeen Edwardiin avaa konkreettisesti näkymiä sukupuolen merkitykseen: naisintellektuellilla ei ollut samanlaisia vapauksia eikä toimintamahdollisuuksia kuin miehillä. Sukupuoli ja naiseus ovat tutkimuksen keskeisiä käsitteitä, mikä näkyy työn otsikossakin, ja Dahlberg osoittaa läpi työnsä osaavansa tehdä syvällistä analyysiä sukupuolesta institutionaalisenä, diskursiivisena ja kokemusellisena kategoriana. Siihen nähden on yllättävää, ettei sukupuoli saa johdannossa työn teoreettisten lähtökohtien erittelyssä kovinkaan paljon painoa.

Näkökulma Ruth Munckin muistiaktivistina

Dahlbergin näkökulma Westermarckiin on konstruktivistisen historiakäsityksen muotoilema, eikä hän näin ollen pyri ehdottoman totuuden eikä kokonaiskuvan esittämiseen siitä, mikä tai kuka Westermarck ”oikeasti” oli. Analyysin kohteena on sen sijaan se, millä tavoin Westermarck esitti itsensä. Myös Elina Virtasella on vastaavanlainen lähtökohta tutkimuskohteeseensa vapaa-herratar Ruth Munckiin (1886–1976). Sirkaleisesta lähdeaineistostaan Virtanen rakentaa kuvan sairaanhoitajan koulutuksen saaneesta aatellisnaisesta, joka toimi ensimmäisen maailmansodan aikana jääkärien sairaanhoitajana ja joka toisen maailmansodan aikana kiersi eri puolilla Saksaa vierailemassa sairaalaan joutuneiden suomalaisten SS-miesten luona. Suomen solmittua aselevon Neuvostoliiton kanssa hän lähti Saksaan, oman selityksensä mukaan auttaakseen Saksaan jääneitä suomalaisnaisia. Valpo näki asian toisin ja syytti Munckia osallistumisesta saksalaismielisen vastarinta-armeijan luomiseen Suomeen. Munck sai vankeustuomion maanpetoksellisesta toiminnasta. Vapauduttuaan hän vetäytyi maatilalleen ja keskittyi ylläpitämään läheisiä suhteita

hyväksymiinsä isänmaallisiin piireihin eli jääkäriin ja SS-miehiin.

Virtanen analysoi vakuuttavasti, miten Munck muisteli elämäänsä eri vuosikymmeninä ja minikälaista kuvaa hän tuotti itsestään omaelämäkerrallisissa teksteissään ja muissa egodokumenteissa, kuten kirjeissä. Lisäksi hän tarkastelee Munckin toimintaa muistiaktivistina, jonka päämääränä oli rakentaa ja ylläpitää jääkärien ja SS-miesten muistiyhteisöä ja tuottaa näistä ihannoitua kuvaa. Omasta itsestään Munck rakensi niin ikään kuvaa isänmaallisena – ja siten epäpoliittisena – hahmona. Saksa-ystävyydenkin oli Munckin omasta näkökulmasta ristiriidattomasti sovitettava isänmaallisuuteen.

Dahlbergin keskittyessä muutaman vuosikymmenen jaksoon Westermarckin elämässä Virtanen tarkastelee Munckin elämää läpi aikuis- ja vanhuusvuosien ja kykenee näin ollen kattavaan analyysiin omaelämäkerrallisen muistamisen ja muistiaktivismin kaaresta. Virtanen osoittaa vakuuttavasti, kuinka Munck järkähtämättä piti kiinni oikeistolaisesta isänmaallisuuden määritelmästä eikä empinyt tuoda julkisuuteen tätä käsitystään, oli sitten kyse omakuvasta tai jääkäri- ja SS-tulkinnoista, vaikka maailma ja Suomi ympärillä muutuivat.

Uuden elämäkertatutkimuksen kantava ajatus yksilön tarjoamista näköaloista yhteiskunnallisiin rakenteisiin ja prosesseihin sekä kulttuurisiin ilmiöihin toteutuu erinomaisesti myös Virtasen tutkimuksessa. Erityisen kiinnostavaa on havaita, kuinka oikeistolainen muistikulttuuri itsenäistymiseen ja toiseen maailmansotaan kuten myös niihin kytkeytyneet valkoiset arvot elivät YYA-Suomessa uusien arvojen katveessa. Virtanen olisi vielä kyennyt syventämään ja terävöittämään analyysiansä Munckin muistiaktivismin poliittisuudesta, mikäli hän olisi tarkentanut hänen henkilöverkostojaan. Munck kuului ruotsinkieliseen yläluokkaan, josta rekrytoitu valkoisen Suomen radikaalia ydintä.

Virtanen käyttää teoreettisina viitekehyksiään omaelämäkerrallisuuden lisäksi muistin ja muistikulttuurin käsitteitä. Hän tuntee käsitteistön hyvin, mutta olisi voinut vielä syvällisemmin perehtyä niihin liittyvään kansainväliseen tutkimukseen ja keskusteluttaa omia tuloksiaan rohkeammin kansainvälisten näkemysten kanssa. Sukupuolta Virtanen ei varsinaisesti analysoi, vaikka siihen olisi ollut herkullisia mahdollisuuksia.

Munck toimi Lotta Svärd -liikkeessä, mutta ei ilmeisesti kokenut naisyhteisöä itselleen läheiseksi. Hänestä rakentuu kuva mehiläiskuningattarena, jolle yhteydet miehiin ja nimenomaan isänmaallisiin sankareihin oli merkityksellistä. Hän oli omalta osaltaan rakentamassa käsitystä sankarillisesta maskuliinisuudesta.

Humaani tarkastelu naisista sodassa

Ruth Munck esiintyy myös Anu Heiskasen väitöskirjassa, joskin sivuroolissa. Pääosaa esittävät Suomesta syksyllä 1944 Suomen ja Saksan aseveljeyden päättymisen myötä saksalaisten mukana lähteneet ja sittemmin Suomeen palanneet tavalliset naiset. Saksalaisten mukana lähteneisiin naisiin on lyöty negatiivinen leima, ja työn tavoite on näiden naisten toimijuuden ja kokemusten asiallinen tarkastelu. Heiskasen humaani, moralisoimaton ote tekee vaikutuksen.

Heiskanen määrittelee tutkimuksensa osuvasti arjen historiaksi ja sukupuolen huomioivaksi uudeksi sotahistoriaksi. Keskeisiksi analyysinsä näkökulmiksi Heiskanen nostaa eletty realiteetit, toimijuuden ja elämäntarinat. Työ on teemaltaan tärkeä niin kansallisesti kuin kansainvälisesti, ja se kytkeytyy vilkkaaseen tutkimukseen vierastyövoimasta Kolmannessa valtakunnassa, siviiliväestön suhteista saksalaisiin sotilaisiin niin miehitetyissä kuin liittolaisvaltioissa samoin kuin kokemuksista toisen maailmansodan loppuvaiheissa. Vierastyövoimaan liittyen Heiskasen tutkimus on suomalaisessa tutkimuskentässä edelläkävijöitä.

Tutkimuksen pääaineiston muodostavat Hangon Suomeen palaavien leirillä Valpon kuulusteluihin joutuneiden naisten kuulustelupöytäkirjat. Naisten kertomusten pohjalta Ruth Munckin katsottiin värvänneen naisia vastarintatoimintaan. Tutkimuseettisistä syistä naiset on anonymisoitu. Heiskanen seuraa naisten vaiheita ensin Suomessa, jolloin yhteyksiä saksalaisiin syntyi työ- ja ihmissuhteiden kautta. Työ saksalaisten palveluksessa houkutteli hyvän palkan vuoksi. Lähtöön Suomesta vaikuttivat niin vetävät kuin työnävät tekijät. Välillä lukija haukkoo henkeään, kun Heiskanen tuo esiin naisten kertomuksia lähdistään saksalaisten mukaan. Varsinkin nuorimpien naisten huoleton asennoituminen ja seikkailunhalu kertovat mielenkiintoisella tavalla nuorison mentaliteetista sotavuosina. Naisten kokemukset romahtavassa Saksassa olivat karuja: sotaonnen

käännyttyä ja tilanteen kriisiytyttyä työvoimasta pyrittiin puristamaan irti kaikki mahdollinen. Miehitysjoukkojen tultua Saksaan suomalaisnaiset tarttuivat työtillaisuuksiin uusien työnantajien palveluksessa.

Tutkimuksen tematiikka (kokemukset) ja keskeinen tulos (selviytyminen) käyvät hyvin ilmi työn otsikosta. Selviytyminen perustui kovaan työntekoon. Työn otsikossa on sikäli pieni epäjohtonmukaisuus, että osa naisista jäi matkalla Norjaan. He päätyivät aviottomille äideille tarkoitettuihin Lebensborn-laitoksiin, mikäli olivat raskaana. Heiskanen tuntee aiheeseensa liittyvää kansainvälistä tutkimusta hyvin, mutta valitettavasti hän arkailee suhteuttaa omia tuloksiaan tähän keskusteluun. Analyysi olisi myös jätnevätkä, jos tuloksia olisi tarkasteltu systemaattisesti johdannossa esitettyjen näkökulmien (elety reaali-teetit, toimijuus ja elämäntarinat) kautta.

Tekstiä rasittaa harmittavasti viimeistelemättömyys, mikä näkyy esimerkiksi järjestelmällisyyden puutteena ja tarpeettomana toistona. Paikoitellen viite tutkimuskirjallisuuteen on jäänyt tekemättä ja syntyy vaikutelma, että lähdeaineistoa, johon on viite, käytetään faktatiedon tavoin. Tutkimuksen vakavin ongelma liittyy lähdekritiikkiin herpaantumiseen kuulustelupöytäkirjojen käytössä. Heiskanen ei riittävästi pohdi kuulustelutilanteen vaikutusta kokemuksista kertomiseen. Niissä kohdissa, joissa erityyppisiä aineistoja ristiin valotetaan, paljastuu nimittäin se, että elämäntarinaa saatettiin varioida. Toisin sanoen kuulustelujen edellä naiset todennäköisesti pohtivat sitä, mitä on hyödyllistä ja järkevää kertoa ja mistä vaieta. Näiden ristiriitaisuuksien kautta olisi tarjoutunut erinomainen tilaisuus lähdekriittiseen pohdintaan. Lisäksi Heiskasen olisi tullut käsitellä kokemuksen ja siitä kertomisen välistä suhdetta myös hieman teoreettisemmin. Kuulustelupöytäkirjojen kokemukset kertomukset ovat selviytymistarinoita, joista voi löytää vahvan naisen narratiivin. Tämä narratiivi on hallinnut naisten sotakokemuksista kertomista 1990-luvulla alkaneessa muistelubuumissa, mutta Heiskasen tutkimus paljastaa, että se on vanhempaa perua.

Pohjoismaisen feminismin rotuhygieniset juonteet

Yhä edelleen suuri osa suomalaisista nais- ja sukupuolihistorian väitöskirjoista keskittyy suo-

malaisiin ilmiöihin ja kysymyksiin – toki näiden transnationaali luonne ymmärtäen ja kansainvälistä tutkimusta metodologisesti hyödyntäen. Tätä taustaa vasten Merle Weßelin feminismin ja eugeniikan yhteyksiä eri Pohjoismaissa tarkastelevaa väitöskirjaa on syytä tervehtiä ilolla. Rohkeus on keskeinen määre, joka luonnehtii Weßelin tutkimusotetta. Hän haastaa myönteisen tarinan pohjoismaisesta hyvinvointivaltioista sukupuolten tasa-arvon ja naisten voimaantumisen mahdollistajana argumentoimalla, että hyvinvointivaltion rakentumisessa on ollut kyse yksityisen korvautumisesta julkisella patriarkaattilla.

Weßelin toinen keskeinen argumentti on, että siirtymä yksityisestä julkiseen patriarkaattiin perustui ja tuotti naisten välisiä hierarkioita, jotka rakentuivat sosiaaliselle asemalle ja etnisyydelle. Naisten välisiä valtasuhteita on toki valotettu aiemminkin lukuisissa eri yhteyksissä, mutta Weßel tarkastelee ilmiötä ruumiillisuuteen kytkeytyvän biopolitiikan käsitteen kautta. Tällöin eugeniikka nousee keskeiseksi vallankäytön välineeksi. ”Eugenic feminism”, joka sujuvimmin kääntyyneen rotuhygieniseksi feminismiksi, on Weßelin tutkimuksen keskeisin käsite. Tämän käsitteen määrittely osoittautuu kuitenkin haastavaksi. Weßel yhdistää sen kysymyksiin, jotka esiintyivät hyvin yleisesti eri suuntauksiin kuuluneiden feministien ohjelmissa, kuten äitiyden tukeminen ja näkemys yhteiskunnasta laajennettuna kotina. Kun hän sitten määrittelee näitä kysymyksiä edustaneet feministit hyvin spesifiksi ryhmäksi, on pakko todeta, että määrittely ei täysin vakuuta. Weßel tuntee erinomaisesti biopolitiikkaan ja eugeniikkaan liittyvän feministisen tutkimuksen, mutta hänen yleisempi feminismin historiaan liittyvä lukeneisuutensa jää ohuemmaksi, mikä saattaa aiheuttaa näköharhan.

Weßel ei tee systemaattista vertailevaa tutkimusta eri Pohjoismaiden välillä vaan tarkastelee valitsemiensa naisvaikuttajien kirjoituksia rinnakkain ja tunnistaa niistä yhtenäisiä elementtejä. Yhtäältä kyse oli pyrkimyksistä parantaa kelvollisiksi määriteltujen naiskehöjen lisääntymisesterveyttä ja toisaalta kieltää lastensaanti kelvottomiksi määritellyiltä ja vähintäänkin rajoittaa lapsilukua. Weßel tekee tarkkoja huomioita, mutta paikoitellen hänen kriittinen näkemysensä muotoutumassa olleen hyvinvointivaltion interventioista tuottaa liian suoraviivaisia tulkituksia. Esimerkiksi näkemys, jonka mukaan työ-

läisnaisten mahdollisuus syntyvyyden säännöstelyyn oli vain näennäistä vapautta, koska kyse oli perimmältään biopoliittisesta vallankäytöstä, ohittaa heidän elinolonsa ja myös kiistää heidän aktiivisen halunsa kontrolloida lisääntymistään.

Käytetty lähdeaineisto on mittava, ja haastetta lisää aineiston monikielisyys. Tekstin kieliasun ja yksityiskohtien huolellinen viimeistely jättää paikoin toivomisen varaa. Tutkimuksen vahvuus on Weßelin teoreettisessa otteessa, tutkimuskirjallisuuden hyödyntämisessä läpi tutkimuksen ja omien tulosten suhteuttamisessa kansainväliseen tutkimukseen. Tutkimus tuo onnistuneesti esiin, kuinka laajalle levinnyt ideologia ja liike eugeniikka oli, mutta samalla hyvin liukuvarajainen. Välillä tutkimusta lukiessa mieleen nousee kuitenkin kysymys, että jos eugeniikkaa oli kaikkialla, missä sitä lopulta oli. Työn kiistämätön ansio on se, että se suorastaan provosoi pohti-

maan omia käsityksiä niin hyvinvointivaltiosta kuin feminismistä.

* * *

Arvioimiani väitöskirjoja yhdistää naisten toimijuuden näkyväksi tekeminen, oli sitten kyse oman elämän esittämisestä, muistiaktivismista, vaikeuksista selviämisestä tai naisvaikuttajien ideologisesta työstä. Näin ollen väitöskirjat jatkavat suomalaisen nais- ja sukupuolihistorian vankkaa perinnettä. Valta tematisoidaan väitöskirjoissa eri tavoin: Naiset käyttivät valtaa suhteessa toisiinsa, mutta esiin nousee myös tutkijan ja hänen kohteensa välinen suhde. Erityisesti henkilöhistoriallista tutkimusta tekevät Dahlberg ja Virtanen korostavat kunnioituksen merkitystä toisen ihmisen elämästä kirjoitettaessa. Arvioimani työt osoittavat, että kunnioituksessa on kyse myös teoreettisista ja metodisista hyveistä; innovatiivisuudesta, perusteellisyydestä ja huolellisuudesta.

Dosentti, FT **Tiina Kinnunen** on Suomen ja Pohjois-Euroopan historian professori Oulun yliopiston historiatieteissä. **Sähköposti:** tiina.s.kinnunen@oulu.fi.